

УДК 657:339.9

О. Б. Чорненка,
к. е. н., доцент,
доцент кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0900-4003>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.5.179

ОБЛІКОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

O. Chornenka,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Foreign Economic
and Customs Activities, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

ACCOUNTING ASPECTS OF MANAGING FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES OF ENTERPRISES

Мета дослідження полягає у формуванні цілісного підходу до організації обліку та обліково-аналітичного забезпечення управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств, з фокусом на достовірність даних, контроль ризиків і підтримку управлінських рішень. Об'єктом дослідження є процеси зовнішньоекономічної діяльності підприємств, включно з експортно-імпортними операціями, валютними розрахунками, митним оформленням і документальним підтвердженням господарських операцій. В статті розкрито облікові аспекти управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств як інформаційну та контрольну основу прийняття рішень у зовнішньому середовищі. Визначено, що ключовим завданням обліку є формування зіставних даних у розрізі контрактів, партій, номенклатурних груп і контрагентів, які надають можливість оцінювати маржинальність, повну собівартість постачання, стан дебіторської та кредиторської заборгованості, а також вплив валютних компонентів на фінансовий результат. Обґрунтовано необхідність поєднання фінансового обліку, управлінського обліку та внутрішнього контролю для забезпечення доказовості операцій, простежуваності даних і готовності до митних та податкових перевірок.

The purpose of the study is to form a holistic approach to the organization of accounting and accounting and analytical support for managing foreign economic activities of enterprises, with a focus on data reliability, risk control and support for management decisions. The object of the study is the processes of foreign economic activities of enterprises, including export-import operations, currency settlements, customs clearance and documentary confirmation of business transactions. The article reveals the accounting aspects of managing foreign economic activities of enterprises as an information and control basis for decision-making in the external environment. It is determined that the key task of accounting is the formation of comparable data in terms of contracts, batches, nomenclature groups and counterparties, which provide an opportunity to assess the margin, the full cost of supply, the state of receivables and payables, as well as the impact of currency components on the financial result. The necessity of combining financial accounting, management accounting

and internal control to ensure the evidence of transactions, data traceability and readiness for customs and tax inspections is substantiated. It is established that currency settlements, revaluation of monetary items, exchange rate differences, provisions for expected credit losses, as well as the use of banking instruments require separate analytics that support liquidity management, credit limits and payment terms. The approach to the formation of management reporting on deviations is separately substantiated, which provides management with the opportunity to timely adjust the terms of supply, payment schedules and cost structure. Accounting aspects of managing foreign economic activities of enterprises cover the entire life cycle of an international transaction, from negotiations to post-contractual analysis. Qualitative accounting provides management with a single, verified picture of what exactly is being sold or purchased, under what terms of supply, at what cost, and what financial result is formed at the level of the contract, batch, client, country, and sales channel.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, бухгалтерський облік, управлінський облік, обліково аналітичне забезпечення, експортно імпорتنі операції, валютні розрахунки, курсові різниці, митне оформлення, внутрішній контроль.

Key words: foreign economic activity, accounting, management accounting, accounting and analytical support, export-import operations, currency settlements, exchange rate differences, customs clearance, internal control.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств постає одним із найчутливіших напрямків менеджменту, тому що кожна операція перетинає межу не лише ринків, але й правил. Облікові аспекти в такій діяльності є ключовими, оскільки саме облік надає керівництву перевірені дані для оцінювання маржинальності контрактів, собівартості поставок, реальної структури витрат на логістику, страхування, посередників, а також для контролю дебіторської і кредиторської заборгованості у різних валютах. Разом із цим зовнішньоекономічні операції пов'язані з митним оформленням, податковими наслідками, вимогами до первинних документів, підтвердженням походження товарів, правилами визнання доходів і витрат, а також обліком курсових різниць і валютних розрахунків. Помилки у цих зонах не рідко призводять до донарахувань, штрафів, втрати права на пільги чи затримок на митниці, що прямо впливає на ліквідність і репутацію. Відтак, дослідження облікових аспектів управління зовнішньоекономічною діяльністю є важливим, тому що формує підґрунтя для прозорості, керованості ризиків і стабільності фінансових результатів у зовнішньому середовищі, де правила і умови постійно змінюються.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ

Мета дослідження полягає у формуванні цілісного підходу до організації обліку та обліково-аналітичного забезпечення управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств, з фокусом на достовірність даних, контроль ризиків і підтримку управлінських рішень. Об'єктом дослідження є процеси зовнішньоекономічної діяльності підприємств, включно з експортно-імпортними операціями, валютними розрахунками, митним оформленням і документальним підтвердженням господарських операцій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Узагальнення науково-практичної літератури дозволяє стверджувати, що наукові джерела охоплюють як концептуальні основи облікового моделювання зовнішньоекономічної діяльності, так і прикладні питання обліку експортно-імпорتنих операцій, аудиту та адаптації обліку до умов підвищених ризиків [1-10]. Позиція щодо теоретичного трактування зовнішньоекономічної діяльності як об'єкта облікового моделювання найбільш послідовно представлена у праці І. Кононова [3]. Автор зосереджується на тому, що зовнішньоекономічна діяльність як управлінський процес включає різні за природою операції, товари, послуги, розрахунки, зобов'язання, валютні компоненти, і саме ця різноманітність має бути коректно відображена у системі обліку через чітку ідентифікацію об'єктів, їх класифікацію та узгодження економічного змісту з документальним підтвердженням. Прикладний ракурс аналізу та обліку експортно-імпорتنих операцій розвивають О. Єлісєєва та А. Байєр [2]. Дослідники демонструють, що якість обліку у зовнішньоекономічній діяльності визначається не лише коректністю відображення господарських фактів, але й здатністю системи забезпечити управління операційним циклом, починаючи від формування первинних документів і завершуючи узгодженням розрахунків, контролем дебіторської та кредиторської заборгованості, а також фіксацією витрат, які безпосередньо формують собівартість поставки. М. Татенко та В. Гордолов [1] зазначають, що аудит зовнішньоекономічних операцій потребує системного облікового підґрунтя, яке забезпечує простежуваність кожної операції від контракту до фінансового результату, а також наявність повного пакета підтвердних документів для перевірки правомірності витрат, доходів і розрахунків. В. Вакуленко [5] зазначає, що теоретичні засади обліку зовні-

Таблиця 1. Карта управлінських рішень у зовнішньоекономічній діяльності та їх облікове забезпечення

Управлінське рішення	Які облікові дані потрібні	Типові помилки, які знижують керованість
Вибір умов поставки і розподілу витрат між сторонами	Деталізована собівартість за статтями, логістичні витрати, страхування, витрати на брокера, витрати на сертифікацію, аналітика за напрямками постачання і складськими операціями	Невірне віднесення логістики до періоду, змішування витрат різних партій, відсутність розшифрування послуг експедитора, нечіткий зв'язок витрат з конкретним контрактом
Формування експортної ціни або закупівельної ціни імпорту	Дані про мінімально допустиму маржу, повна собівартість, витрати на фінансування відстрочки платежу, оцінка валютного ризику, оцінка ризику прострочення дебіторської заборгованості	Ігнорування вартості відстрочки, неповний перелік витрат на обслуговування платежів, відсутність аналітики за контрагентом, необгрунтована знижка без облікового підтвердження
Планування запасів для міжнародних поставок	Дані про оборотність, терміни доставки, витрати на зберігання, ризику псування і морального старіння, аналітика по залишках у розрізі партій і серій	Некоректні залишки через несвочасне оприбуткування, відсутність партійного обліку, ігнорування витрат на зберігання, слабка інтеграція складу і бухгалтерії
Контроль дебіторської заборгованості іноземних покупців	Дані про строки оплати, кредитні ліміти, прострочення, причини розбіжностей по інвойсах, історію платежів і рекламаций	Відсутність лімітів, відвантаження без підтвердження платежу, слабка дисципліна звірок, неточні підстави для визнання доходу
Післяконтрактний аналіз ефективності	Порівняння планових і фактичних витрат, аналіз відхилень, оцінка причин затримок, оцінка впливу курсу валют, аналіз рекламаций і штрафів	Аналіз без прив'язки до конкретного контракту, відсутність пояснення відхилень, дані в різних системах без узгодження, розрізненість документів

Джерело: сформовано автором.

шньоекономічної діяльності у нашій країні мають адаптуватися до середовища підвищеної невизначеності, де управлінські рішення потребують більш оперативної інформації, а система контролю має бути зорієнтована на превентивне виявлення ризиків і захист ліквідності.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Облікові аспекти управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств охоплюють весь життєвий цикл міжнародної операції, починаючи від переговорів і закінчуючи післяконтрактним аналізом. Якісний облік надає керівництву єдину, перевірену картину того, що саме продається або закуповується, на яких умовах постачання, з якою собівартістю, і який фінансовий результат формується на рівні контракту, партії, клієнта, країни, каналу збуту. У такій діяльності особливо важливо правильно структурувати витрати, тому що логістика, експедирування, страхування, митно-брокерські послуги, сертифікація, зберігання, простої на кордоні, а також витрати на маркування і пакування можуть істотно змінювати маржинальність. Разом із цим управлінське рішення про ціну і умови поставки неможливе без аналітики за умовами контракту, моментом переходу ризиків, строками і способами оплати, а також без облікової підтримки в частині визнання доходів, витрат і руху запасів (табл. 1).

У зовнішньоекономічній діяльності облік одночасно виконує функцію інформаційної підтримки та функцію підтвердження відповідності вимогам регулювання. Митні процедури, податкові наслідки, правила підтвердження походження, вимоги щодо первинних документів, обґрунтування вартості, наявність дозвільних документів, а також дотримання обмежень щодо окремих товарів створюють складну систему, де кожна прогалина

відображається фінансовими втратами. Важливість теми полягає в тому, що облік має забезпечити доказовість операцій, простежуваність даних і готовність до перевірок, а також має надавати керівництву інструменти превентивного контролю, щоб ризики виявлялися до того, як виникне простій, штраф або блокування поставок. Разом із цим підвищується роль внутрішніх політик, наприклад політик щодо збереження документів, правил узгодження контрактів, правил визнання витрат на митне оформлення, порядку контролю товарних кодів і ставок платежів, порядку документування послуг нерезидентів (табл. 2).

Таблиця 2. Матриця відповідності обліку вимогам регулювання для зовнішньоекономічної діяльності

Сфера регулювання	Що саме повинно бути відображено в обліку	Які документи підтверджують правомірність і точність
Митне оформлення і митні платежі	Коректна класифікація товару, коректна митна вартість, правильне віднесення мита і зборів до собівартості або витрат періоду, відображення коригувань	Митна декларація, рішення митного органу, інвойс, контракт, специфікація, транспортні документи, підтвердження платежів, документи щодо коригування митної вартості
Податкові наслідки міжнародних операцій	Коректне відображення бази оподаткування, узгодженість дат, підтвердження права на податкові режими, розділення операцій за ставками і підставами	Податкові документи, митні документи, первинні документи на поставку, договори, акти, накладні, банківські виписки, листування щодо умов
Підтвердження походження і відповідності товарів	Облік витрат на сертифікацію, відображення обмежень щодо товарів, контроль партій і серій, зв'язок сертифікатів з конкретними поставками	Сертифікати походження, сертифікати якості, декларації відповідності, протоколи випробувань, маркувальні документи, партійні реєстри
Контроль операцій з нерезидентами і договірна дисципліна	Облік авансів, забезпечень, штрафів, пені, комісій, а також контроль умов оплати і виконання робіт або послуг	Контракти, додаткові угоди, акти виконаних робіт, інвойси, банківські документи, підтвердження доставки, претензійні документи
Трансфертне ціноутворення у взаємодії з пов'язаними сторонами	Документоване обґрунтування цін, аналітика порівнянності, підтвердження функцій і ризиків сторін, коректні розкриття у звітності	Договори, політики ціноутворення, розрахунки порівнянних цін, внутрішні звіти, управлінська аналітика, підтвердження ринкових умов

Джерело: сформовано автором.

Таблиця 3. Облік валютних розрахунків і фінансових інструментів у зовнішньоекономічній діяльності

Типова ситуація	Як облік має відображати операцію	Які показники важливо відстежувати для управління
Експорт з відстрочкою платежу у валюті	Визнання доходу за умовами контракту і моментом виконання зобов'язань, відображення дебіторської заборгованості як монетарної статті, регулярна переоцінка і фіксація курсових різниць	Частка прострочень, середній строк оплати, вплив курсу на маржу, концентрація ризику на одному покупці, прогноз грошових надходжень по тижнях
Імпорт з авансом і довгим строком доставки	Відображення авансу, контроль його закриття поставкою, коректне формування первісної вартості запасів, включно з митними платежами і логістикою, контроль різниці між авансом і інвойсом	Тривалість циклу від авансу до оприбуткування, частка авансів без закриття, ризик заморожування коштів, відхилення фактичної собівартості від планової
Розрахунки через акредитив або банківську гарантію	Відображення комісій і витрат на банківське забезпечення, контроль умов виконання акредитиву, фіксація платежів і документів, що запускають оплату	Вартість фінансування контракту, частота розбіжностей у документах, строк отримання коштів, ризик відмови банку через невідповідність пакета
Курсові коливання при змішаних валютах ціни і платежу	Коректна ідентифікація монетарних статей, регулярна переоцінка, прозоре відображення курсових різниць, управлінська аналітика окремо від операційної маржі	Чутливість прибутку до зміни курсу, частка валютних витрат, валютна позиція по періодах, оцінка ефективності умов контракту

Джерело: сформовано автором.

У міжнародних контрактах валюта ціни і валюта платежу можуть відрізнятися, оплата може бути авансовою, частковою, з відстрочкою, або через банківські інструменти, тому облік має точно відображати монетарні статті, переоцінку, фінансові доходи і витрати, а також вплив курсових коливань на результати. Разом із цим керівництву потрібні не лише бухгалтерські проводки, але й управлінські звіти, які показують сценарії руху грошових коштів, чутливість маржі до зміни курсу, і реальну вартість фінансування відстрочки платежів. Поглиблене розкриття теми включає облік резервів під очікувані кредитні збитки, оцінювання надійності контрагентів, узгодження графіків поставок і платежів, а також контроль банківських комісій і витрат на гарантії. Водночас важливим є облік хеджування, якщо підприємство застосовує інструменти страхування валютного ризику, тому що без належного документування і коректного відображення такі операції можуть спотворювати фінансові результати (табл. 3).

Таким чином, облікові аспекти управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств підсумково являються центральною основою для точного визначення фінансового результату за контрактами, доказовості операцій перед контролюючими органами, а також для зниження валютних, митних, податкових і договірних ризиків. Разом із цим належно організований облік надає керівництву своєчасну аналітику щодо собівартості, маржинальності, дебіторської заборгованості, курсових різниць і ефективності логістики, що підсилює керованість грошових потоків, дисципліну виконання

контрактів і конкурентність підприємства у зовнішньому середовищі.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Підприємствам потрібні рішення на базі застосованих цифрових технологій, які забезпечують наскрізний електронний документообіг, узгодження контрактів, контроль відповідності інвойсів, транспортних документів і митних декларацій, а також автоматизоване відстеження виконання умов поставки та платежів. Водночас технології на базі штучного інтелекту можуть надавати додаткову підтримку через виявлення нетипових операцій, прогнозування грошових потоків за контрактами, підказки щодо ризиків прострочення, а також через підсилення внутрішнього контролю і комплаєнсу. Разом із цим зростають очікування банків, інвесторів, аудиторів і державних органів влади щодо прозорості розрахунків, обґрунтованості цін у внутрішньогрупових операціях, належного розкриття валютних ризиків і достовірності фінансової звітності.

Література

1. Татенко М.Ю., Гордополов В.Ю. Облікове забезпечення аудиту зовнішньоекономічної діяльності підприємств агробізнесу. № 14, 2024. Агросвіт. С. 28—35.
2. Єлісєєва О.К., Байєр А.Г. Аналіз та облік експортно-імпортних операцій виробничо-торговельного

підприємства. № 1, 2021. Управління змінами та інновації. С. 42—47.

3. Кононов І.І. Сутність зовнішньоекономічної діяльності як об'єкта облікового моделювання. № 5, 2020. Бізнес Інформ. С. 79—86.

4. Прокопишин О., Лега О., Тютюнник С., Гуменюк І. Обліково-аналітичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств України в розрізі її видів. № 32, 2025. Вісник Львівського національного університету природокористування. Економіка. С. 55—62.

5. Вакуленко В.Л. Теоретичні засади бухгалтерського обліку зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах воєнного стану. Випуск 6 (15), 2024. Цифрова економіка та економічна безпека. С. 253—260.

6. Краєвський В., Скорик О. Інституційна трансформація механізмів обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічних операцій. № 1 (92), 2025. Галицький економічний вісник. С. 67—76.

7. Зибарева О.В., Кравчук І.П. Формування механізму мережевої економіки на підприємствах: монографія. Чернівці: Технодрук, 2020. 276 с.

8. Зибарева О.В. Управління ризиками бізнес-проектів в умовах цифровізації. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, 2023, (10). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-04-09>

9. Штангрет А., Силкін О., Шляхетко В. Трудова міграція як зовнішня загроза для кадрової безпеки підприємства. № 10 (38), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 190—201. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10\(38\)-190-20](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10(38)-190-20) (дата звернення: 11/06/2025).

10. Штангрет А., Силкін О. Безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища. № 9 (Вип. 37), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 227—237. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-227-237](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-227-237) (дата звернення: 11/06/2025).

References:

1. Tatenko, M. Yu., & Hordopolov, V. Yu. (2024), "Accounting support for auditing foreign economic activity of agribusiness enterprises", *Ahrosvit*, vol. 14, pp. 28—35.

2. Yeliseieva, O. K., & Baiier, A. H. (2021), "Analysis and accounting of export-import operations of a manufacturing and trading enterprise", *Upravlinnia zminamy ta innovatsii*, vol. 1, pp. 42—47.

3. Kononov, I. I. (2020), "The essence of foreign economic activity as an object of accounting modeling", *Biznes Inform*, vol. 5, pp. 79-86,

4. Prokopyshyn, O., Leha, O., Tiutiunnyk, S., & Humeniuk, I. (2025), "Accounting and analytical support of foreign economic activity of enterprises in our country by its types", *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu pryrodokorystuvannia, Ekonomika*, vol. 32, pp. 55—62.

5. Vakulenko, V. L. (2024), "Theoretical foundations of accounting for foreign economic activity of enterprises under martial law", *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, vol. 6 (15), pp. 253—260.

6. Kraievskyi, V. and Skoryk, O. (2025), "Institutional transformation of mechanisms of accounting and analytical

support for foreign economic operations", *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 1 (92), pp. 67—76.

7. Zybareva, O. V., & Kravchuk, I. P. (2020). *Formuvannia mekhanizmu merezhevoi ekonomiky na pidpriemstvakh* [Formation of a network economy mechanism at enterprises], *Tekhnodruk, Chernivtsi, Ukraine*.

8. Zybareva, O. V. (2023), "Risk management of business projects under digitalization", *Problemy suchasnykh transformatsii, seriia ekonomika ta upravlinnia*, vol. (10). DOI <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-04-09>

9. Shtangret, A., Silkyn, O., & Shliakhetko, V. (2024), "Labor migration as an external threat to enterprise personnel security", *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*, vol. 10 (38), pp. 190—201. DOI 10.52058/2786-5274-2024-10(38)-190-201.

10. Shtangret, A., & Silkyn, O. (2024), "Security aspects of personnel management in a hyperdynamic external environment", *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*, vol. 9 (37), pp. 227—237.

Отримано редакцією журналу / Received: 22.02.26

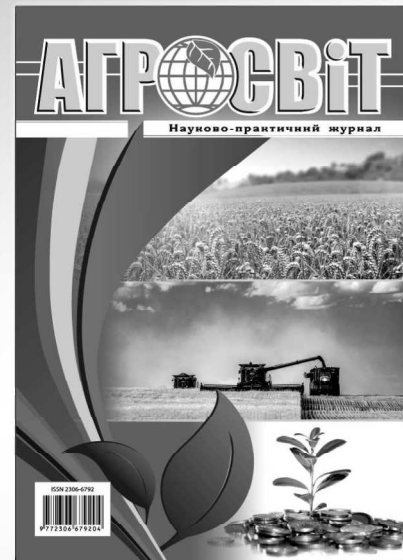
Процеженовано / Revised: 02. 03.26

Схвалено до друку / Accepted: 10.03.26

АГРОСВІТ

<https://nauka.com.ua>

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

**Журнал включено до переліку
наукових фахових видань України
з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)**

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292